

UDK 070:316.77

SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA YOSHLARNI MANIPULYATIV VA ISHONCHSIZ AXBOROTDAN HIMOYALASHDA OAVNING ROLI

Kuchkarov Shoxrux Azamat o'g'li

Abdullayev Yashin Baxramovich

Annotatsiya. Mazkur maqolada sun'iy intellekt, xususan generativ sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi sharoitida yoshlarni manipulyativ, chalg'ituvchi va ishonchsiz axborotdan himoyalashda ommaviy axborot vositalarining roli tadqiq etilgan. Raqamli axborot muhitida matn, tasvir, audio va videoni sun'iy intellekt yordamida yaratish imkoniyatlarining kengayishi axborot ishlab chiqarish va tarqatish jarayonlarini sezilarli darajada tezlashtirmoqda. Shu bilan birga, sintetik kontent, deepfake, kontekstdan uzilgan materiallar, sun'iy ravishda yaratilgan ekspert fikrlari va soxta statistik ma'lumotlar yoshlar auditoriyasiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan yangi xavflarni yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqotda tizimli tahlil, kontent tahlili, qiyosiy tahlil, ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish va konseptual modellashtirish usullaridan foydalanildi. Reuters Institute, UNESCO va Yevropa Ittifoqining zamonaviy materiallari asosida yoshlarning yangilik va axborot iste'moli, generativ sun'iy intellektning axborot ekotizimiga ta'siri, OAVning verifikatsiya funksiyasi hamda media va AI savodxonligining ahamiyati tahlil qilindi.

Tadqiqot natijasida OAVning zamonaviy sharoitdagi vazifasi faqat axborotni tezkor yetkazish bilan cheklanmasligi, balki axborotning manbasi, mazmuni, konteksti va kelib chiqishini tekshirish, sun'iy intellekt yordamida yaratilgan kontentni aniqlash va tegishli hollarda belgilash, auditoriyani media savodxonlikka o'rgatish hamda xatolarni ochiq tuzatish kabi funksiyalarni ham

qamrab olishi zarurligi asoslandi. Maqolada yoshlar uchun “STOP–TEKSHIR–SOLISHTIR–DALILNI TOP–ULASH” algoritmi hamda OAV uchun “AI-faktcheking” modeli taklif etilgan.

Kalit soʻzlar: sunʼiy intellekt, generativ sunʼiy intellekt, OAV, yoshlar, media savodxonlik, AI savodxonligi, faktcheking, manipulyativ axborot, ishonchsiz axborot, deepfake, axborot xavfsizligi, raqamli jurnalistika.

XXI asrda axborot inson hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bordi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va videoplatformalarning rivojlanishi natijasida har bir foydalanuvchi nafaqat axborot isteʼmolchisi, balki uni ishlab chiqaruvchi va tarqatuvchi subyektga ham aylandi.

Mazkur jarayon sunʼiy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan yanada murakkablashmoqda. Generativ sunʼiy intellekt vositalari matn, tasvir, audio, video va boshqa raqamli kontentni insonning bevosita ishtirokisiz yoki minimal ishtirokida yaratish imkonini bermoqda.

Bu texnologiyalar jurnalistika, taʼlim, ilm-fan va boshqa sohalarda katta imkoniyatlar yaratadi. Biroq sunʼiy intellektning aynan kontent yaratish imkoniyati axborot ishonchliligi bilan bogʻliq yangi muammolarni ham keltirib chiqarmoqda.

UNESCO 2025-yilda media va axborot savodxonligini raqamli muhitda tanqidiy fikrlash, axborotni baholash va masʼuliyatli harakat qilish uchun zarur kompetensiya sifatida koʻrsatib, generativ AI kengayishi sharoitida AI savodxonligini ham media va axborot savodxonligining muhim tarkibiy qismiga aylantirish zarurligini taʼkidlagan.

Muammoning yana bir muhim jihati yoshlarning yangilik va axborotni isteʼmol qilish usullarining oʻzgarishidir. Reuters Instituteʼning 2025-yilgi Digital News Report hisobotida 48 ta bozor va qariyb 100 ming onlayn yangilik isteʼmolchisi maʼlumotlari tahlil qilingan. Hisobotda yosh auditoriyaning ijtimoiy tarmoqlar, videoplatformalar va yangi raqamli vositalarga koʻproq

tayanayotgani qayd etiladi. Shuningdek, AI chatbotlardan yangilik olish darajasi umumiy auditoriyada 7 foizni tashkil qilgan bo'lsa, 25 yoshgacha bo'lganlar orasida bu ko'rsatkich 15 foizga yetgan.

2026-yilda Reuters Institute tomonidan e'lon qilingan yosh auditoriyalar bo'yicha alohida tadqiqot ham 18–24 yoshdagi foydalanuvchilarning an'anaviy televideniye va bosma nashrlardan ko'ra ijtimoiy tarmoqlar va audiovizual kontentga ko'proq yo'nalayotganini ko'rsatadi.

Bu holat OAV oldiga yangi vazifalarni qo'yadi. Endilikda OAV faqat “axborotni birinchi bo'lib yetkazish” emas, balki “axborotning ishonchliligini tekshirish va tushuntirish” vazifasini ham bajarishi kerak.

Sun'iy intellekt yordamida yaratilgan kontentning sifat jihatidan takomillashishi oddiy foydalanuvchi uchun haqiqiy va sintetik axborotni ajratishni qiyinlashtirmoqda.

Masalan, quyidagi kontentlar sun'iy intellekt yordamida yaratilishi mumkin:

- mavjud bo'lmagan voqea haqida maqola;
- real shaxs nomidan soxta bayonot;
- o'zgartirilgan yoki sun'iy yaratilgan fotosurat;
- shaxsning ovozi taqlid qiluvchi audio;
- real shaxs ishtirok etgandek ko'rinadigan deepfake video;
- mavjud bo'lmagan statistik ma'lumotlar;
- soxta ekspert xulosasi;
- haqiqiy ma'lumotni noto'g'ri kontekstda ko'rsatadigan material.

Shu sababli zamonaviy axborot muhitida “axborot mavjudligi” va “axborot ishonchliligi” o'rtasidagi farqni anglash muhimdir.

Sun'iy intellekt yordamida yaratiladigan manipulyativ va ishonchsiz axborot sharoitida yoshlarni himoyalashda OAVning rolini ilmiy jihatdan

asoslash hamda media savodxonlik va faktcheking mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish.

1. Sun'iy intellekt yordamida yaratiladigan ishonchsiz axborot shakllarini aniqlash.
2. Yoshlarning zamonaviy axborot iste'moli xususiyatlarini tahlil qilish.
3. OAVning axborot verifikatsiyasidagi rolini aniqlash.
4. Media va AI savodxonligining yoshlarni himoyalashdagi ahamiyatini asoslash.
5. Faktcheking mexanizmlarini tizimlashtirish.
6. OAV uchun AI-faktcheking modelini taklif etish.
7. Yoshlar uchun amaliy axborot tekshirish algoritmini ishlab chiqish.

Sun'iy intellekt texnologiyalari ta'sirida shakllanayotgan zamonaviy axborot muhiti.

Yoshlarni manipulyativ va ishonchsiz axborotdan himoyalashda OAV, media savodxonlik, AI savodxonligi va faktcheking mexanizmlarining o'zaro bog'liqligi.

Tadqiqotda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi.

Birinchi navbatda, tizimli yondashuv asosida sun'iy intellekt, yoshlar, OAV va media savodxonlik o'rtasidagi o'zaro munosabatlar yagona axborot ekotizimi sifatida ko'rib chiqildi.

Ikkinchidan, kontent tahlili yordamida ilmiy va institutsional manbalarda sun'iy intellekt, axborot manipulyatsiyasi, faktcheking va media savodxonlik masalalarining yoritilishi tahlil qilindi.

Uchinchidan, qiyosiy tahlil orqali an'anaviy axborot muhitidagi manipulyatsiya shakllari bilan AI yordamida yaratiladigan yangi kontent shakllari o'rtasidagi farqlar aniqlashtirildi.

To'rtinchidan, ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish usuli orqali xalqaro tashkilotlar va ilmiy tadqiqotlarda ilgari surilgan konsepsiyalar tizimlashtirildi.

Beshinchidan, konseptual modellashtirish usuli asosida OAV uchun "AI-faktcheking" modeli va yoshlar uchun axborotni tekshirish algoritmi ishlab chiqildi.

Tadqiqotning axborot bazasini UNESCO, Reuters Institute, European Commission va boshqa xalqaro tashkilotlarning ochiq materiallari tashkil etdi. Reuters Institute'ning 2025-yilgi hisobotida 48 ta bozor bo'yicha qariyb 100 ming respondentning ma'lumotlari qo'llanganligi tadqiqotning xalqaro miqyosdagi empirik bazasini ko'rsatadi.

Sun'iy intellektning rivojlanishi axborot manipulyatsiyasining an'anaviy shakllarini yangi texnologik darajaga olib chiqmoqda.

Axborot manipulyatsiyasining asosiy shakllarini quyidagicha tasniflash mumkin:

Axborot turi	Mazmuni	AI bilan bog'liq xavf
--------------	---------	-----------------------

Misinformation	Bilmasdan tarqatilgan noto'g'ri axborot	AI yaratgan xatoli ma'lumotni tekshirmasdan tarqatish
Disinformation	Ataylab yaratilgan yolg'on axborot	Katta hajmda avtomatik soxta kontent yaratish
Deepfake	Sun'iy yaratilgan/o'zgartirilgan audio-video	Real shaxsni soxta bayonot bergandek ko'rsatish
Synthetic media	Sun'iy yaratilgan media	Haqiqiy voqea sifatida qabul qilinishi
Context manipulation	Haqiqiy ma'lumotni noto'g'ri kontekstga joylashtirish	Eski rasm/video uchun yangi tavsif yaratish
Fake expert content	Soxta ekspert fikri	AI yordamida mavjud bo'lmagan ekspert yaratish

UNESCO sun'iy intellektning sintetik yoki o'zgartirilgan materiallarni keng miqyosda ishlab chiqarish imkoniyati axborot yaxlitligiga ta'sir ko'rsatishi mumkinligini qayd etadi. Shu bilan birga, AI axborotni yig'ish va tekshirish imkoniyatlarini ham yaxshilashi mumkinligi ta'kidlanadi.

Demak, sun'iy intellektning o'zi faqat xavf yoki faqat imkoniyat emas. Uning ijtimoiy natijasi undan qanday foydalanilishi, qanday nazorat qilinishi va qanday media standartlar bilan birlashtirilishiga bog'liq.

Yoshlarning axborot iste'moli an'anaviy OAVdan raqamli platformalar tomon siljimoqda.

Reuters Institute ma'lumotlariga ko'ra, 18–24 yoshdagi auditoriya “social-first” va audiovizual axborot muhitiga tobora ko'proq yo'nalmoqda.

Bunday muhitda foydalanuvchi bir vaqtning o'zida:

- professional jurnalist;

- blogger;
- influencer;
- anonim kanal;
- ekspert;
- oddiy foydalanuvchi;
- AI chatbot

tomonidan yaratilgan kontentga duch kelishi mumkin.

Shuning uchun axborot manbalarining an'anaviy ierarxiyasi o'zgarib bormoqda.

Yoshlar uchun quyidagi holat xarakterli bo'lishi mumkin:

Ko'rildi → qiziq tuyuldi → hissiy ta'sir qildi → ulashildi.

Media savodxonlik esa ushbu zanjirni:

Ko'rildi → to'xtash → manbani tekshirish → dalilni izlash → solishtirish
→ xulosa → ulashish

ko'rinishiga o'zgartiradi.

Bu farq yoshlarni axborot manipulyatsiyasidan himoyalashda juda muhim.

Sun'iy intellekt davrida OAVning ijtimoiy funksiyasi kengaymoqda.

An'anaviy OAVning:

“axborotni topish → tahrirlash → tarqatish”

modeliga endilikda:

“topish → tekshirish → kontekstlashtirish → AI ta'sirini baholash →
tahrirlash → shaffof belgilash → tarqatish”

bosqichlari qo'shilmoqda.

Reuters Institute'ning 2025-yilgi tadqiqotida odamlar internetdagi ma'lumotning noto'g'ri yoki soxta ekanligini tekshirmoqchi bo'lganida eng ko'p ishonchli yangilik manbalari, rasmiy manbalar va faktchekarlarga murojaat qilishi aniqlangan. Shu bilan birga, yosh foydalanuvchilar ijtimoiy tarmoqlar va AI chatbotlardan tekshiruv vositasi sifatida nisbatan ko'proq foydalanadi.

Bu natija OAV uchun muhim xulosani beradi:

OAVning zamonaviy qiymati faqat axborot tezligida emas, balki uning ishonchliligini ta'minlash qobiliyatida ham namoyon bo'ladi.

Sun'iy intellekt OAV faoliyatining ko'plab bosqichlarida foydali bo'lishi mumkin.

Masalan:

- katta hajmdagi hujjatlarni tahlil qilish;
- transkripsiya;
- tarjima;
- ma'lumotlarni guruhlashtirish;
- statistik ma'lumotlarni qayta ishlash;
- sarlavha variantlarini ishlab chiqish;
- materialni qisqartirish;
- faktlarni dastlabki aniqlash;
- auditoriyaga mos format yaratish.

Biroq AI yordamida yaratilgan jurnalistik material inson muharriri tomonidan tekshirilishi zarur.

Reuters Institute tadqiqotida auditoriya jurnalistning AI'dan yordamchi vosita sifatida foydalanishiga, to'liq avtomatlashtirilgan yangilik ishlab chiqarishiga qaraganda ko'proq ijobiy munosabatda ekani ko'rsatilgan. Umuman olganda, respondentlar AI yangilik ishlab chiqarishni tezlashtirishi va arzonlashtirishi mumkinligini tan olgan bo'lsa-da, uning shaffoflik, aniqlik va ishonchlilikka ta'siri bo'yicha ehtiyotkorlik saqlanmoqda.

Shu sababli OAVda quyidagi prinsipni joriy etish maqsadga muvofiq:

“Human in the loop”

Ya'ni:

AI yordam beradi → jurnalist tekshiradi → muharrir nazorat qiladi → OAV javobgarlikni o'z zimmasiga oladi.

Media savodxonlik yoshlarning axborotga tanqidiy munosabatini shakllantirishning asosiy vositalaridan biridir.

UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, media va axborot savodxonligi insonlarga noto'g'ri axborotni ajratish, raqamli muhitda mas'uliyatli harakat qilish va tanqidiy fikrlashga yordam beradi. Generativ AI kengayishi esa AI savodxonligiga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda.

AI savodxonligi quyidagi kompetensiyalarni qamrab oladi:

1. AI texnologiyalarining umumiy ishlash prinsipini tushunish.
2. AI javoblari xatosiz emasligini anglash.
3. AI yaratgan kontentni mustaqil tekshirish.
4. Deepfake va sintetik media xavflarini bilish.
5. AI yordamida yaratilgan axborotning manbasini aniqlash.
6. Shaxsiy ma'lumotlarni AI vositalariga kiritishda ehtiyotkorlik.
7. AI yordamida yaratilgan materialni qayta tarqatishda mas'uliyatli bo'lish.

Shu asosda zamonaviy media savodxonlikni quyidagi formula orqali ifodalash mumkin:

Media savodxonlik = raqamli kompetensiya + tanqidiy fikrlash + faktcheking + AI savodxonligi + media etikasi.

Faktcheking — axborotdagi muayyan fakt yoki da'voning haqiqiylikini ishonchli manbalar orqali tekshirish jarayonidir.

Sun'iy intellekt sharoitida faktcheking ikki yo'nalishda olib borilishi kerak:

1. Mazmuniy faktcheking

Axborotda keltirilgan faktlarning haqiqiylikni tekshiriladi.

2. Media kelib chiqishini tekshirish

Rasm, audio yoki video sun'iy ravishda yaratilgan yoki o'zgartirilganligini aniqlashga harakat qilinadi.

Faktchekingning 7 bosqichli modeli

1-bosqich — DA'VONI ANIQLASH

Tekshirilayotgan fikr yoki xabar aniq shakllantiriladi.

2-bosqich — MANBANI ANIQLASH

Xabar qayerdan chiqqani aniqlanadi.

3-bosqich — BIRLAMCHI MANBANI TOPISH

Rasmiy hujjat, original video, rasmiy bayonot yoki statistik ma'lumot izlanadi.

4-bosqich — MUSTAQIL MANBALAR BILAN SOLISHTIRISH

Kamida ikki mustaqil manbadagi ma'lumotlar taqqoslanadi.

5-bosqich — KONTEKSTNI TEKSHIRISH

Xabarning sanasi, joyi, vaziyati va original mazmuni aniqlanadi.

6-bosqich — AI TA'SIRINI TEKSHIRISH

Kontent sun'iy yaratilgan yoki o'zgartirilgan bo'lishi ehtimoli baholanadi.

7-bosqich — NATIJANI OCHIQ BAYON QILISH

Tekshiruv natijasi auditoriyaga tushunarli shaklda taqdim etiladi.

AI yaratgan kontentni belgilash axborot shaffofligining muhim elementi hisoblanadi.

Yevropa Ittifoqining AI Act doirasidagi shaffoflik talablari 2026-yil 2-avgustdan qo'llanayotgan bo'lib, ayrim AI tomonidan yaratilgan yoki o'zgartirilgan kontentni foydalanuvchiga bildirish, deepfake kontentini belgilash va jamoatchilikka oid masalalarni yorituvchi ayrim AI-yaratilgan matnlar bo'yicha shaffoflikni ta'minlash talablarini o'z ichiga oladi.

Bu tajriba OAV uchun ham muhim prinsipni shakllantiradi:

“AI ishlatilgan bo'lsa — auditoriya buni bilishi kerak.”

Bunda belgilash quyidagi ko'rinishlarda bo'lishi mumkin:

- “AI yordamida yaratilgan”;
- “AI yordamida tahrirlangan”;
- “Sintetik media”;
- “AI-generated image”;

- “AI-generated video”;
- “AI yordamida tayyorlangan, inson tomonidan tekshirilgan”.

Biroq AI belgisining o'zi materialning yolg'onligini anglatmaydi. U faqat kontent yaratish yoki tahrirlash jarayonida AI texnologiyasi ishlatilganini bildiradi.

Natijalaridan kelib chiqib, yoshlar uchun quyidagi sodda algoritm taklif etiladi:

1. STOP — TO'XTAT

Hissiy yoki shov-shuvli xabarni darhol ulashmaslik.

2. CHECK — TEKSHIR

Manba, muallif, sana va original havolani tekshirish.

3. COMPARE — SOLISHTIR

Xabar boshqa ishonchli manbalarda mavjudligini aniqlash.

4. EVIDENCE — DALILNI TOP

Rasmiy hujjat, statistika, original video yoki boshqa birlamchi dalilni topish.

5. SHARE — KEYIN ULASH

Faqat tekshiruvdan keyin axborotni tarqatish.

Ushbu modelni qisqa formula shaklida:

STOP → CHECK → COMPARE → EVIDENCE → SHARE

ko'rinishida ifodalash mumkin.

Bu algoritmnı maktablar, oliy ta'lim muassasalari, yoshlar markazlari va OAVning media savodxonlik loyihalarida amaliy mashg'ulot sifatida qo'llash mumkin.

Mazkur modelning asosiy xususiyati shundaki, sun'iy intellekt faktchekingning o'rnini bosmaydi. Aksincha, AI faktcheking jarayonini tezlashtiruvchi yordamchi vosita sifatida ishlatiladi.

OAV tashkilotlarida sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha ichki siyosat ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'lishi mumkin:

Yo'nalish	Amalga oshiriladigan chora
AI siyosati	AI'dan foydalanishning ichki qoidalarini ishlab chiqish
Faktcheking	Har bir muhim faktni tekshirish
Inson nazorati	Muharrir tomonidan yakuniy verifikatsiya
Shaffoflik	AI ishlatilganini tegishli hollarda ko'rsatish
Xatolarni tuzatish	Xato aniqlansa ochiq tuzatish
Xodimlar tayyorgarligi	Jurnalistlar uchun AI va media savodxonlik kurslari
Yoshlar bilan aloqa	Yosh auditoriya uchun media savodxonlik kontenti
Monitoring	Ijtimoiy tarmoqlardagi soxta xabarlarni kuzatish

UNESCO tomonidan 2025-yilda jurnalistika va AI bo'yicha o'tkazilgan tadbirlarda ham AI'dan foydalanishda shaffoflik, javobgarlik va AI savodxonligi masalalariga alohida urg'u berilgan.

Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt va OAV o'rtasidagi munosabatlar bir yoqlama emasligini ko'rsatadi.

Bir tomondan, AI jurnalistga katta hajmdagi ma'lumotni qayta ishlash, transkripsiya qilish, tarjima qilish va dastlabki tahlilni tezlashtirish imkonini beradi.

Ikkinchi tomondan, aynan shu texnologiya noto'g'ri axborot ishlab chiqarish imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

Shu sababli asosiy muammo "AI'dan foydalanish yoki foydalanmaslik" emas, balki:

AI'dan qanday foydalanish, qanday tekshirish va qanday javobgarlik mexanizmini yaratish

masalasidir.

UNESCO AI va jurnalistika masalasida texnologiya axborotga kirish, axborot yig'ish va verifikatsiyani yaxshilash imkoniyatiga ega ekanini, biroq sintetik va o'zgartirilgan materiallarning keng tarqalishi axborot yaxlitligiga xavf tug'dirishi mumkinligini qayd etadi.

Demak, OAVning vazifasi texnologiyani rad etish emas, balki uning ijobiy imkoniyatlarini jurnalistik standartlar bilan uyg'unlashtirishdir.

Tadqiqot natijasida quyidagi konseptual model taklif etiladi:

1-bosqich — TA'LIM

Media va AI savodxonligini rivojlantirish.

2-bosqich — ANIQLASH

Manipulyativ va sintetik kontentni aniqlash.

3-bosqich — TEKSHIRISH

Faktcheking va manba verifikatsiyasi.

4-bosqich — OAV

Ishonchli va kontekstlashtirilgan axborot taqdim etish.

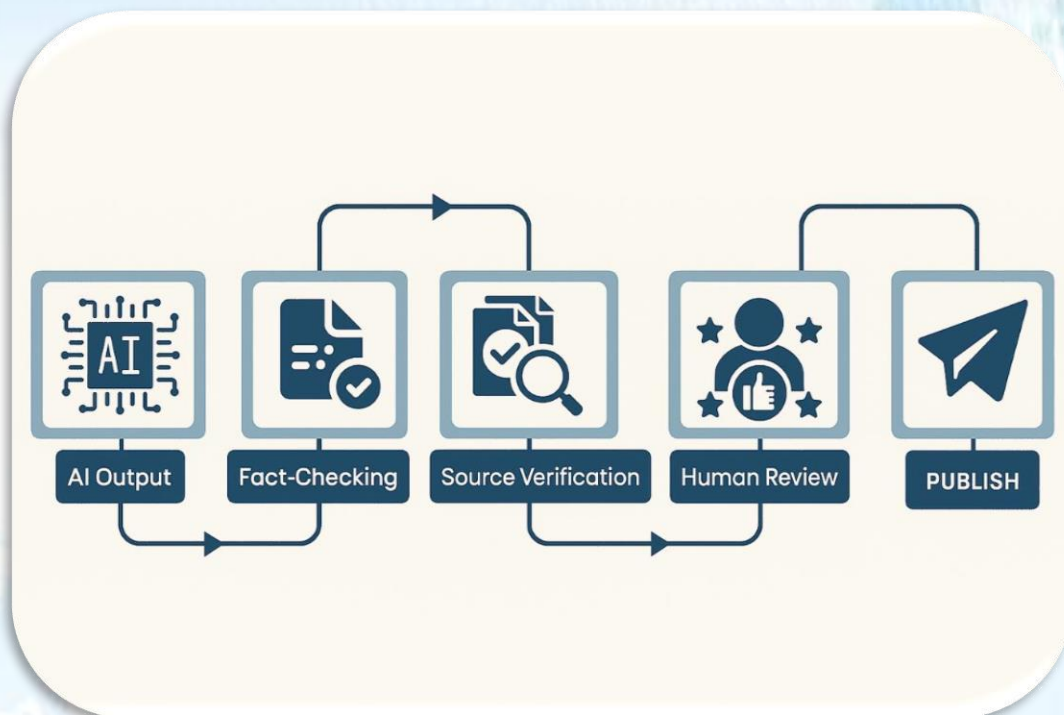
5-bosqich — SHARHLASH

Yosh auditoriyaga noto'g'ri axborotning nima uchun noto'g'ri ekanini tushuntirish.

6-bosqich — MONITORING

Yangi manipulyatsiya shakllarini kuzatish.

Mazkur modelning asosiy maqsadi faqat yolg'on xabarni o'chirish emas, balki yoshlarning kelajakdagi manipulyativ axborotni mustaqil aniqlash qobiliyatini shakllantirishdir.

O‘zbekistonda yoshlarning raqamli platformalardan foydalanishining kengayishi media savodxonlik masalasining dolzarbligini oshiradi.

Mazkur yo‘nalishda quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish mumkin:

1. Oliy ta’limda AI va media savodxonlik modullarini joriy qilish

Media savodxonlik faqat jurnalistika ta’limi bilan chegaralanmasligi, turli ta’lim yo‘nalishlarida umumiy kompetensiya sifatida shakllantirilishi mumkin.

2. OAV qoshida faktcheking guruhlarini rivojlantirish

Yirik OAV tashkilotlarida alohida faktcheking yo‘nalishini tashkil etish mumkin.

3. Yoshlar uchun “Fake yoki Fact?” loyihalarini tashkil qilish

Real misollar asosida:

- soxta fotosurat;
- deepfake video;
- noto‘g‘ri statistik ma’lumot;
- eski yangilik;
- AI yaratgan matn

kabi kontentlarni aniqlashga o'rgatish mumkin.

4. OAV va universitetlar hamkorligini kuchaytirish

Oliy ta'lim muassasalari ilmiy-metodik bazani, OAV esa real amaliy materiallarni taqdim qilishi mumkin.

5. AI bilan ishlash bo'yicha jurnalistlar malakasini oshirish

Jurnalistlar AI'dan foydalanish bilan birga uning xatolarini aniqlash, manbalarni tekshirish va AI-generated kontentni belgilashni ham o'rganishi zarur.

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy-amaliy natijalar olindi:

1. Sun'iy intellekt yordamida yaratiladigan kontent axborot manipulyatsiyasining yangi shakllarini yuzaga keltirishi mumkinligi aniqlandi.
2. Yoshlarning axborot iste'moli ijtimoiy tarmoqlar, videoplatformalar va AI vositalari tomon siljiyotgani aniqlandi. Reuters Institute 2025-yilgi ma'lumotlariga ko'ra, 25 yoshgacha bo'lganlar orasida AI chatbotlardan yangilik olish darajasi umumiy auditoriyaga nisbatan yuqoriroq.
3. OAVning verifikatsiya va faktcheking funksiyasi yangi axborot sharoitida yanada muhimlashmoqda.
4. Media savodxonlikka AI savodxonligini integratsiya qilish zarurati asoslandi.
5. AI yordamida yaratilgan yoki o'zgartirilgan kontentning shaffof belgilanishi axborot ekotizimining ishonchliligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.
6. OAV uchun "AI-faktcheking" modeli ishlab chiqildi.
7. Yoshlar uchun "STOP-CHECK-COMPARE-EVIDENCE-SHARE" algoritmi taklif qilindi.
8. OAV, ta'lim muassasalari va texnologik platformalar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarurligi asoslandi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi zamonaviy axborot muhitining tuzilishi va faoliyat mexanizmlarini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Ayniqsa, generativ sun'iy intellektning matn, tasvir, audio va video yaratish imkoniyatlari axborot ishlab chiqarishni demokratlashtirish bilan birga, ishonchsiz va manipulyativ kontentning ham tez va katta hajmda tarqalishiga sharoit yaratmoqda.

Bunday sharoitda yoshlarni himoyalash masalasi faqat texnik filtrlar yoki kontentni o'chirish bilan hal qilinmaydi. Yoshlarning o'zida media savodxonlik, tanqidiy fikrlash, AI savodxonligi va faktcheking ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari OAVning ushbu jarayondagi rolini qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatdi. Zamonaviy OAV axborotni tez yetkazuvchi vosita bo'lish bilan birga, uning ishonchligini tekshiruvchi, kontekstini tushuntiruvchi, AI yordamida yaratilgan materiallarni tegishli hollarda belgilovchi va auditoriyaning media savodxonligini oshiruvchi institut bo'lishi kerak.

OAV uchun taklif etilgan "AI-faktcheking" modeli axborotni qabul qilish, manbani aniqlash, birlamchi manbani topish, mustaqil manbalar bilan solishtirish, AI ta'sirini baholash, inson muharriri tomonidan tekshirish va shaffoflikni ta'minlash bosqichlarini o'z ichiga oladi.

Yoshlar uchun taklif etilgan "STOP-CHECK-COMPARE-EVIDENCE-SHARE" algoritmi esa kundalik axborot iste'molida qo'llash mumkin bo'lgan sodda va amaliy vosita sifatida tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt davrida yoshlarni manipulyativ va ishonchsiz axborotdan himoyalashning samarali modeli quyidagi o'zaro bog'liq elementlarga asoslanishi kerak:

AI savodxonligi + media savodxonlik + faktcheking + professional OAV + inson nazorati + axborot shaffofligi.

Mazkur elementlarning uyg'unligi yoshlarning axborot muhitida mustaqil, tanqidiy va mas'uliyatli harakat qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. OAV esa ushbu tizimda nafaqat axborot tarqatuvchi, balki axborot ishonchliligini ta'minlovchi va media savodxonlikni shakllantiruvchi muhim institut sifatida faoliyat yuritishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Newman N., Fletcher R., Robertson C.T., Ross Arguedas A., Nielsen R.K. Reuters Institute Digital News Report 2025. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford, 2025.
2. Robertson C.T., Ross Arguedas A., Mukherjee M., Fletcher R. Understanding Young News Audiences at a Time of Rapid Change. Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford, 2026.
3. UNESCO. Media and Information Literacy and Digital Competencies. Paris: UNESCO, 2025.
4. UNESCO. World Press Freedom Day 2025: Exploring the Future of Journalism in an AI-Driven World. UNESCO, 2025.
5. UNESCO. Journalism: Bridging the Promise and Threat of Technology. World Trends in Freedom of Expression and Media Development. UNESCO, 2025.
6. UNESCO. AI and Media Ethics: Press Councils from South-East Europe and Türkiye Adopt Landmark Declaration. UNESCO, 2025.
7. UNESCO. AI in the Newsroom: UNESCO Supports Ethical Integration in South-East Europe. UNESCO, 2025.
8. European Union. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council — Artificial Intelligence Act. Official Journal of the European Union, 2024; consolidated provisions accessed 2026.
9. European Commission. Quick Facts: Transparency Rules for AI Systems. Shaping Europe's Digital Future, 2026.

10. European Commission. Code of Practice on Transparency of AI-Generated Content. Shaping Europe's Digital Future, 2026.
11. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Strasbourg: Council of Europe, 2017.
12. Ireton C., Posetti J. (eds.). Journalism, Fake News & Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training. Paris: UNESCO, 2018.
13. UNESCO. Guidelines for the Governance of Digital Platforms: Safeguarding Freedom of Expression and Access to Information through a Multistakeholder Approach. Paris: UNESCO, 2023.
14. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.
15. International Fact-Checking Network. IFCN Code of Principles. Poynter Institute.
16. World Economic Forum. The Global Risks Report 2025. Geneva: World Economic Forum, 2025.
17. Reuters Institute for the Study of Journalism. Digital News Report 2025: Misinformation, News Literacy and Generative AI. Oxford: University of Oxford, 2025.
18. European Commission. AI Act Service Desk: Article 50 — Transparency Obligations for Providers and Deployers of Certain AI Systems. European Commission, 2026.
19. Reuters. Reuters Misinformation Monitor. Reuters, 2026. Ushbu loyiha haftalik faktcheking, noto'g'ri axborot narrativlarini tahlil qilish va auditoriyani shubhali da'volarni tekshirishga jalb etishga qaratilgan.
20. UNESCO. Internet for Trust: Guidelines for the Governance of Digital Platforms. Paris: UNESCO.